

ВИХОВАННЯ ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ШКОЛЯРІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Статтю присвячено умовам формування готовності до творчої самореалізації у підлітковому віці. Розглянуто педагогічні умови формування творчої самореалізації у підлітковому віці, критерії та показники готовності до творчої самореалізації підлітків. Проаналізовано теоретичні аспекти проблеми, зокрема способи стимулювання готовності підлітка до творчої самореалізації. З'ясовано особливості формування готовності до творчої самореалізації у підлітковому віці. Визначено умови, необхідні для формування готовності до творчої самореалізації підлітків.

Ключові слова: підліток, педагогічні умови, виховання, формування готовності, творчість, активність, стимулювання.

Ставлення проблеми. Інтенсивний розвиток теорії виховання в нашій країні базується на ідеях П. Блонського, А. Макаренка, К. Ушинського, Н. Крупської, С. Шацького та інших педагогів 20-30-х років ХХ століття. Саме в ці роки були закладені основи теорії виховання з розвитком творчої особистості, адже "людина не виховується частинами", як стверджував А. Макаренко. Концепція цілісного виховання, що відображає педагогічну дійсність із позицій її системного розуміння, "може стати, – як зазначав автор, – своєрідним "каркасом", що забезпечує синтезування безлічі поки ще нерідко розрізнених педагогічних знань, накопичених в ході досліджень, здійснюваних на базі функціонального підходу" [1: 131].

Цю думку поділяв Ю. Сокольніков, він вважав, що процес виховання є "результатом функціонування не однієї системи, а декількох, у які у цей час введена особистість" [1: 131]. Ці системи об'єднані між собою, а також мають і свої специфічні призначення, структуру, зміст, форми організації діяльності вихованців і вихователів. Таку думку підтримував і М. Болдирьов, він підкреслював, що "виховання – це цілісний процес. Людина виховується як цілісна особистість. Не можна спочатку формувати моральні якості, а потім привчати до праці; спочатку займатися естетичним вихованням, а потім переходити до фізичного. Особистість розвивається не частинами, а цілісно. Звичайно характер виховних задач, об'єм і глибина змісту виховання, співвідношення його видів і розділів на різних стадіях розвитку учнів будуть неоднаковими. Але на всіх етапах організації виховної діяльності не потрібно забувати про основні цілі школи – про всебічний, гармонійний розвиток особистості" [2: 11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема виховання творчої самореалізації школярів завжди привертала увагу теоретиків і практиків виховання. Про необхідність організації процесу формування творчої активності стверджували в свої роботах Ш. Амонашвілі, М. Болдирьов, П. Блонський, А. Возняк, І. Зязюн, В. Кремень, А. Макаренко, Ю. Сокольніков, В. Сухомлинський, С. Сисоєва, К. Ушинський та інші.

Метою статті є з'ясування педагогічних умов формування готовності до творчої самореалізації у підлітковому віці.

Виклад основного матеріалу. Предметом вивчення основ теорії виховання творчої особистості Н. Крупської був вплив на підлітків позитивного героя й ідеалу, а також видів діяльності, які мають пафосний і романтичний характер [3]. Підлітки часто формують модель своєї поведінки, тип мислення, манери, наслідуючи класного керівника. Тому вчителю потрібно постійно працювати над собою, відчувати й усвідомлювати важливість та відповідальність за особистість, яка формується. Школа має сформувати особистість, здатну активно перетворювати навколишній світ, максимально реалізовувати власні творчі можливості, а провідною умовою є готовність педагога до цієї сфери професійної діяльності.

Експериментальна робота (створення дитячих клубів, дитячих садків, колоній) дала можливість С. Шацькому сформулювати низку принципів, універсальних для організації як навчальної, так і позакласної роботи з дітьми, які потім ввійшли в основу його методу. Найближчою метою він називає "організацію дитячого життя в кожен даний момент". Організація дитячого життя, на думку С. Шацького, – це організація їх діяльності. Автор вказує, що організація діяльності має відповідати віковим періодам розвитку дітей, а також бути за можливості необхідною для них [4].

Отже, робота повинна, передусім, спиратися на особистий досвід дитини, який є одним із основних елементів методу. Друга складова – отримання організованого досвіду (наприклад, у шкільній лабораторії), потім варто ввести підлітка в зіткнення з накопиченим людським досвідом (познайомити його з готовими знаннями). Таким чином, основне завдання методу – зв'язати в єдиний процес всі три види дослідної діяльності підлітка. Для того, щоб закріпити корисні зміни фізичного і психічного стану дітей, які виникають у результаті дослідної діяльності, існує четвертий елемент методу – вправи. Крім того, під час організації діяльності дітей варто враховувати вплив матеріального і соціального середовища, що оточує дитину, тому що весь педагогічний процес змінюється залежно від зміни середовища.

Сім'я – основа навчально-виховної роботи в загальноосвітньому навчальному закладі. Як зазначає В. Васютинський, соціальною основою розвитку суспільства є безперервне передавання символічних значень від

покоління до покоління. Діти, починаючи засвоювати систему символічних значень, приєднуються до суспільства і стають його частиною. Таким чином, сім'я виконує роль основного посередника в трансляванні суспільних впливів на особу. Батьки як найперші соціалізаційні особи мають психологічний пріоритет у впливі на дитину, закладаючи основи її особистісного поставання [5: 12].

Отже, ми можемо дійти висновку, що важливість залучення батьків до роботи навчального закладу диктується не тільки необхідністю знати умови навчання і виховання дітей у цьому закладі, становище дитини в системі відносин колективу, а й тим, що батьки можуть взяти на себе організацію конкретної роботи в класі відповідно до своїх можливостей. Батьки є організаторами розвиваючої взаємодії у родині, також вони є прикладом у процесі особистісного росту підлітка.

Основною умовою успішної організації діяльності дітей у навчальному закладі, на думку С. Шацького, є вчитель, який сам відчув ті елементи, з яких складається метод: "спільна діяльність, на основі самостійних зусиль, тобто дух колективізму, звичка до фізичної праці, розвиток у собі навичок досліджень, вправи на спостережливість, вміння обслуговувати себе..." [4: 42].

Теоретично обґрунтував і одним із перших реалізував на практиці систему педагогічного стимулювання А. Макаренко. Його система включала в себе "традиції колективу і гри", які, на переконання педагога, мали особливе виховне значення [6].

Система самоврядування, розроблена А. Макаренко і його вихованцями, сприяла розвитку умінь підкорятися і керувати, формуванню навичок конструктивної взаємодії. Робота (діяльність) гуртків та творчих колективів, наприклад, театру, була націлена на досягнення високих колективних результатів, що сприяло самореалізації підлітків, виховання почуття гордості і причетності до результату спільної діяльності [6: 55-56]. Також автор зазначає: "Є ще один важливий метод – гра... Треба зазначити, що між грою і роботою немає такої великої різниці, як дехто думає... В кожній гарній грі є, насамперед, робоче зусилля та зусилля думки... Дехто гадає, що робота відрізняється від гри тим, що в роботі є відповідальність, а в грі її немає. Це неправильно: у грі є така ж велика відповідальність, як і в роботі, – звичайно, у грі гарній, правильній..." [7: 367-368].

Отже, у підлітковому віці гра несе обов'язкове соціальне навантаження, підлітки зорієнтовані не тільки на задоволення особистісних потреб, а й на реалізацію суспільно значущих цілей колективу. Це сприяє оптимальному зростанню готовності до творчої самореалізації, яка найбільш ефективно може розвиватися в підлітковому віці: вміння ставити колективні цілі, вміння співвідносити власні та колективні потреби, критичність до колективного виконання роботи, вміння діяти організовано в колективі, відповідальність, фантазія, інтуїція тощо.

Виділяючи моральні та матеріальні стимули, А. Макаренко надавав особливого значення поєднанню стимулів вимоги, поваги та довіри до вихованців. Важливим і необхідним для спонукання у вихованців віри в себе, почуття власної гідності, активності та ініціативи А. Макаренко вважав наявність перспективи та очікування "завтрашньої радості", розглядаючи їх як стимул людського життя [6].

Хоча сучасна педагогічна практика накопичила досвід, що розкриває життєтворчий потенціал особистості, але він не завжди прийнятний для формування готовності до творчої самореалізації підлітків у навчально-виховному процесі. Розвиток науково-технічного прогресу, науки і культури та відсутність комплексної методичної роботи з творчими особистостями у загальноосвітньому навчальному закладі об'єктивно вимагають пошуку зміни ставлення до творчої особистості підлітка.

Нові умови життя спонукають до перегляду питання щодо формування творчості, сприяють популяризації серед підлітків інформатики та комп'ютерної техніки тощо. Як зазначено в офіційних нормативно-правових документах, зокрема в "Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки" першочерговим завданням загальноосвітнього навчального закладу є "виховання людини інноваційного типу мислення та культури, проектування акмеологічного освітнього простору з урахуванням інноваційного розвитку освіти, запитів особистості, потреб суспільства і держави" [8: 2]. Тобто здійснення рішучого повороту від масового, валового навчання до посилення індивідуального підходу, розвитку творчих здібностей підростаючого покоління, опираючись на їхню самостійну роботу, активні форми і методи навчання.

Як свідчать результати нашого дослідження на сьогодні перед педагогічною практикою постає завдання створення таких методик і технологій становлення особистості, які б допомогли підліткам не лише самовизначитися, а й почати розгортання автентичного життєвого сценарію, що зазвичай пов'язано з прагненням до найповнішої творчої самореалізації та розвитку своїх можливостей. "Потрібно постійно підвищувати творчий потенціал особистості", – зазначав Я. Пономарьов. Для цього необхідно цілеспрямовано формувати творчу активність школярів, створювати найбільш сприятливу мотивацію творчої діяльності, знаходити засоби, що стимулюють успішне протікання творчого процесу" [9: 5].

Висновки. Таким чином, ми можемо допустити, що ефективною формою організації позакласної виховної роботи, яка впливає на формування готовності до творчої самореалізації підлітків, як свідчать результати нашого дослідження, є залучення підлітків до діяльності. Це практично забезпечує реалізацію теоретично здобутих знань, навичок та умінь на практиці, дозволяє їх закріпити в процесі творчої діяльності та засвоїти нові навички та компетентності, що є важливим для розвитку творчої самореалізації підлітків та носить характер спрямований тією активністю, яку виявляє підліток у діяльності. Можна, проявляти активність і взаємодопомогу в праці, прагнучи домогтися загального успіху класу і школи, а можна бути активним, щоб тільки показати себе, заслужити похвалу і мати

особисту вигоду. У першому випадку буде формуватися колективіст, у другому – індивідуаліст або навіть кар'єрист. Все це ставить перед кожним педагогом завдання – постійно стимулювати активність підлітків і формувати до неї позитивне і здорове ставлення. Отже, можемо зазначити, що саме діяльність і ставлення до неї виступають як визначальні чинники виховання й особистісного розвитку підлітків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Сокольников Ю. П. Системный анализ воспитания школьников / Ю. П. Сокольников. – М. : Наука, 1986. – 136 с.
2. Болдырёв М. И. Методика воспитательной работы в школе : [учеб. пособ. для студентов пед. ин-тов] / М. И. Болдырёв. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Просвещение, 1981. – 223 с.
3. Крупская Н. К. Педагогические сочинения : [в 6-ти т.] / Н. К. Крупская ; [под ред. А. М. Арсеньева, Н. К. Гончарова, П. В. Руднева]. – М. : Педагогика, 1980. – Т. 5. – С. 398–404.
4. Шацкий С. Т. Избранные педагогические сочинения : [в 2 т.] / С. Т. Шацкий. – М. : Педагогика, 1980. – Т. 1. – 304 с.
5. Васютинський В. О. Інтеракційні виміри особистісного і соціального буття / В. О. Васютинський // Соціальна психологія. – 2005. – № 3. – С. 8–19.
6. Макаренко А. С. Методика організації виховального процесу / А. С. Макаренко // Собр. соч. : [в 7 т.]. – М. : Изд. АПН РСФСР, 1951. – Т. 5. – С. 9–102.
7. Макаренко А. С. Гра / А. С. Макаренко // Твори : [в 7 т.]. – Київ, 1954. – Т. 4. – 428 с.
8. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки.
9. Пономарёв Я. А. Психология творчества / Я. А. Пономарёв. – М. : "Наука", 1976. – 296 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Sokol'nikov Yu. P. Sistemnyy analiz vospitaniya shkol'nikov [System Analysis of Education in Schools] / Yu. P. Sokol'nikov. – M. : Nauka, 1986. – 136 s.
2. Boldyryov M. I. Metodika vospitatel'noy raboty v shkole [Methodology of Educational Work at School] : [ucheb. posob. dlya studentov ped. in-tov.] / M. I. Boldyryov. – [2-e izd., ispr. i dop.]. – M. : Prosveshchenie, 1981. – 223 s.
3. Krupskaya N. K. Pedagogicheskie sochineniya [Pedagogical Works] : [v 6-ti t.] / [pod red. A. M. Arsen'eva, N. K. Goncharova, P. V. Rudneva]. – M. : Pedagogika, 1980. – T. 5. – S. 398–404.
4. Shatskiy S. T. Izbrannyye pedagogicheskie sochineniya [Selected Pedagogical Works] : [v 2 t.] / S. T. Shatskiy. – M. : Pedagogika, 1980. – T. 1. – 304 s.
5. Vasyutyn'skiy V. O. Interaktsiyni vymiry osobystisnogo i sotsial'nogo buttya [Interactive Dimensions of Personal and Societal Life] / V. O. Vasyutyn'skiy // Sotsial'na psikhologiya [Social Psychology]. – 2005. – № 3. – S. 8–19.
6. Makarenko A. S. Metodyka organizatsii vospitatel'nogo protsessa [Methods of Organizing the Educational Process] / A. S. Makarenko // Sobr. soch. : [v 7 t.]. – M. : Izd. APN RSFSR, 1951. – T. 5. – S. 9–102.
7. Makarenko A. S. Gra [Play] / S.A. Makarenko // Tvory [Works] : [v 7 t.]. – Kyiv, 1954. – T. 4. – 428 s.
8. Natsional'na strategiya rozvytku osvity v Ukraini na 2012-2021 roky. [National Strategy for the Development of Education in Ukraine for 2012-2021.]
9. Ponomaryov Ya. A. Psikhologiya tvorchestva [The Psychology of Creativity] / Ya. A. Ponomaryov. – M. : "Nauka", 1976. – 296 s.

Матеріал надійшов до редакції 10.04. 2014 р.

Флярковская О. В. Воспитание творческой самореализации школьников в общественно-образовательном учебном заведении.

Статья посвящена условиям формирования готовности к творческой самореализации в подростковом возрасте. Рассмотрены педагогические условия формирования творческой самореализации в подростковом возрасте, критерии и показатели готовности к творческой самореализации подростков.

Проанализированы теоретические аспекты проблемы, в частности способы стимулирования готовности подростка к творческой самореализации. Выявлены особенности формирования готовности к творческой самореализации в подростковом возрасте. Определены условия, необходимые для формирования готовности к творческой самореализации подростков.

Ключевые слова: подросток, педагогические условия, воспитание, формирование готовности, творчество, активность, стимулирование.

Flyarkovskaya O. V. The Upbringing of the Pupils' Creative Self-Realization in the Civil Educational Establishment.

The article is devoted to the conditions of forming the readiness to the creative self-realization in the adolescence. The article places the emphasis on the need to form the creative self-realization in the adolescence, considers the criteria and indicators of adolescents' readiness to the creative self-realization. Theoretical aspects of the problem, including ways to stimulate teens' willingness to the creative self-realization are analyzed. Peculiarities of forming the readiness for the creative self-realization in the adolescence are singled out. The conditions necessary for the readiness formation to the adolescents' self-realization are determined.

Keywords: teenager, pedagogical conditions, education, readiness formation, creativity, activity, stimulation.